

JÁNK KÁROLY: ÜLNI ÖRÖKRE. 65 HAIKU. SZATMÁRNÉMETI, PROFUNDIS KIADÓ, 2012.

„Egy gyászkeretből / kihullott madár köröz: / ami van, nincs már”, ezzel a haikuval indul a kötet, amely két fejezetre tagolódva, négy ciklusból áll: Ég, Ezerkarátos, Babák az ablakban, Idővakondok. Ez a szerkezet utalhat akár egy bekeretezett képre, akár egy kinyíló ablakra (amelyben szintén ott a kép), miközben a kezdővers apriori módon, amúgy viszont nagyon is tapasztaltan emlékeztet arra, ami a képeken, azaz a látványon, a megkonstruált érzékelésen kívül reked. Amit látunk, amit a látványból megfogalmazunk, nem a teljesség. Ez a felismerés egyértelműen feltárja a Jánk-féle haiku létrejöttének alapmotívumát és műfaji alkalmazhatóságát: a haiku olyan versforma, amely a maga pontosan meghatározott idejével, szerkezetével, ritmusának megtörésével „képes” a kívül maradt „rész” érzékeltetésére. A teljesség elérhetetlen, ám a részletből kipillantó tekintet mégis a teljességet (hiányként) érzékeli. A haiku Jánk felfogásában olyasmi, akár a só: elég belőle egyetlen kristályszem, az a szem teljessé tudja az étel ízeit varázsolni. Vagy olyan, akár a harmatcsepp, melyben megvillan a napfény: „Harmatcsepp fűszál / hegyén, ezerkarátos. / Mily súlyt emelget?” (De más vonatkozásban is metaforikus a fűszál és a teljesség kapcsolata: „Egy mozduló fűszál. / Egy csukott könyvben lsten / ujjá lapozgat.”) Az előbbieken szóba hozott fűszál emelgette súly a haiku teherbírását is mutatja. Ez a teherbírás nem csupán a látószög terjedelmére vonatkozik, végső soron a befogott kép nagyságára, hanem a befogott idő távlatosságára is, két pillanat közti ív hosszára. A szemnek elég két pont, hogy megteremtse képzeletben az ívet, az agynak szintén elég két momentum, hogy átélje az eltelt időt. „Tülevelekről / a kerti fűre. Csorog, / csorog halálod.” Az idő érzékelése ebben az esetben térélmény, amit a halál megszemélyesítése tágit ki (mondhatni a belénk oltott rettegéssel).

A Jánk költészetében kedvelt „fogalomtörés” ezekben a haikukban mind térben, mint időben széthúzza az összekötendő pontokat. „Deres hajszálak / tövén ki jár-ke? Havazz, / Idővakondok!” Fogalomtörés az „Idővakondok”-ban történik, de valami hasonló járul ehhez a hajszálak tövén járkáló „akárki” megszemélyesítésével is. „Fekete lyukban / tér, jaj, török a fény is, / csillagcsont ropog.” A „csillagcsont” metaforájában kétszeresen is megtörik a szavakhoz társított képzetünk: először kozmikus értelemben, azaz a csillagok pusztulásának (és keletkezésének) kozmográfiai fázisát látjuk, másodsor pedig az életre, az élőre vonatkoztatva: a fekete lyuk a születés és a halál csatornája, ahonnan és ahová a csontokra tapadt élet tart, a világrajövetel illetve a halál felé.

Ez a fajta töréses fogalompárhuzam és metafora-összecsúszás olyankor is megvan, amikor egészen hétköznapi, szinte zsumnálsekélyes pillanatokat rögzítenek a sorok. „Kitartó rabkoszt. / Kétezer évig voltam / konyhás a sitten.” Jóllehet ezekben az aktualitásra hajazó haikukban mégsem annyira erősek és sikeresek a keretek, hogy igazán kilógjon belőlük a teljesség (hiánya). Illetve kilóg, de nem szervesen, hanem inkább a sikerületlenség vétkeként. „Eladni az el- / adhatatlant: jó üzlet / kitart a halálig.” Ilyenkor még a máskor fontos funkciót kapó címek sem kapnak fontos funkciót, és nem szípkóznak (A konyhás az előbbié, Jó üzlet az utóbbié). A legjobb címek néha távoli asszociáció eredményei, néha viszont a semlegességükkel simulnak bele a csendbe, ahova berobban az ismeretlen vételetű és természetű ismeretlen. „Viharvert tarlón / didergő holdfény dönt föl, / ó, szalmabábu!”, ennek a címe: Karambol, ami a feldöntés véletlenségére utal; szándékos is lehet ugyan, ám ha az is, balesetnek álcázott. Máskor a cím beleolvad a csendbe és mozdulatlanságba, megismétel egy haikuba foglalt szót vagy mondatot (legfeljebb a költői licencia vagy valamilyen szándékolt elírás jelzi a közeledő állapotváltást). Mindez azonban még váratlanabbá teszi a sokfelől, térből és időből berobbanó teljességet. Valóban olyan érzésünk lehet, mint amikor az univerzum egy darabja zuhan elénk a délutáni mezőn. „Szívbarlang falán / úrfény világít. Húnyt szem / pillája rebben” (Húnyt szem).

Kategória: Téka

Denumire autor: Kirilla Tamara

Látó Szépirodalmi Folyóirat